

माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता

माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता

पुष्पा शाह

परीक्षा क्रमाङ्क : ७२२८०७७/०७५

त्रि.वि. दर्ता क्रमाङ्क : ९-२-६७०-४९-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर
तह चौथो सत्रको (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

१०५/०७६

पुष्पा शाह

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

२०७६/२०१९

प्रतिबद्धता पत्र

माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता शीर्षकमा शोधपत्र तयार पार्दा प्रयोग उपयोगमा ल्याएका शोध प्रतिवेदनभित्रका सामग्रीहरू नितान्त मौलिक हुन् । प्रस्तुत शोधपत्रमा आवश्यकताअनुसार स्रोत खुलाएर वाक्यांश तथा वाक्यहरू साभार गरिएको छ । यस शोधपत्रका अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन् । अतः यो शोधपत्र नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

.....

शोधार्थी

पुष्पा शाह

मिति : २०७६/०८/१५

सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रकी छात्रा पुष्पा शाहले माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रहेर तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

उपप्रा.डा. राजेन्द्र खनाल
शोधनिर्देशक

मिति : २०७६/०९/०१

Dec. 17, 2019

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको आवश्यकता पूर्तिका लागि छात्रा पुष्पा शाहद्वारा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)
२. प्रा.डा. रामचन्द्र लंसाल (शोधविशेषज्ञ)
३. उपप्रा.डा. राजेन्द्र खनाल (शोधनिर्देशक)

मिति : २०७६/०९/१५

Dec. 31, 2019

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र, सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको (नेपा.शि. ५४४) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता शीर्षकमा तयार पारेकी छु । मैले यस शोधकार्यलाई आदरणीय गुरु उपप्रा.डा. राजेन्द्र खनालको निर्देशनमा तयार पारेकी छु । आफ्नो अमूल्य समयभित्र पनि मलाई कुशल निर्देशनको साथै आवश्यक सल्लाह र सहयोग प्रदान गर्नुभएकोमा आदरणीय शोधनिर्देशक गुरु उपप्रा.डा. राजेन्द्र खनालज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधशीर्षकलाई स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्न अनुमति दिनुभएकोमा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग र शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी कार्य थालनी गर्न सहयोग पुऱ्याइदिनु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई लगायत विभागका सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

साथै यस शोधलेखनको क्रममा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नुहुने काठमाडौं जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका प्रधानाध्यापक, विद्यालयका विषय शिक्षक, सम्पूर्ण शिक्षक र मेरो अनुरोध स्वीकार गरिदिने विद्यार्थी भाइबहिनीहरूप्रति पनि हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । आफूले परिश्रम गरी मेरो अध्ययन कार्यमा सधैं मार्ग निर्देशन तथा हरेक कार्यमा साथ दिने आमाबुवा र सम्पूर्ण शुभचिन्तकहरूप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

त्यसैगरी कम्प्युटरसम्बन्धी काम गरी शोधपत्र तयार गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोगी भूमिका निभाउने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरप्रति विशेष धन्यवाद अर्पण गर्दछु ।

पुष्पा शाह
शोधार्थी
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर चौथो सेमेस्टरको पाठ्यांशको नेपा.शि. ५४४ को प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्य माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको विश्लेषण र लैङ्गिकता र विद्यालयको प्रकृतिको आधारमा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नुमा सीमित रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन काठमाडौं जिल्लाका माध्यमिक तह कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस अध्ययनमा सामुदायिक र संस्थागत गरी ४ विद्यालयबाट १०/१० को दरले जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरू छनोट गरिएको छ । ती छनोट गरिएका विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ । यी ४० जना विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या नै उक्त अध्ययनको प्राथमिक स्रोत रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन शीर्षकको प्रकृतिअनुसार निश्चित पूर्व अध्ययनका सामग्रीहरू, पत्रपत्रिकाहरू, लेखरचनाहरू, पाठ्यपुस्तकहरूलगायतका अन्य सामग्रीहरूलाई लिइएको छ । त्यसैगरी पुस्तकालयीय अध्ययन कार्यबाट पुस्तकहरूको सङ्कलन र अध्ययन गरिएको छ । त्यसैगरी शोधसमस्यासँग सम्बन्धित विज्ञका राय सुझावहरूका साथै सम्बन्धित विद्यालयका छात्र छात्राहरू र तिनीहरूको भाषिक पृष्ठभूमि पनि द्वितीयक स्रोतका रूपमा सहयोगमा रहेका छन् ।

समग्रमा कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमतासम्बन्धी प्रस्तुत यस अध्ययनबाट निम्नलिखित निष्कर्षहरू प्राप्त भएका छन् :

- समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको विश्लेषण गर्दा उच्चस्तर र अति उच्चस्तरको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता भएका विद्यार्थीहरू ८० प्रतिशत रहेकाले उनीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।
- समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता मध्यमानका आधारमा हेर्दा मध्यमानभन्दा माथि ६० प्रतिशत र मध्यमानभन्दा तल ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरू देखिनुले समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।

- छात्र विद्यार्थीहरूको उच्चस्तर तथा अतिउच्चस्तरको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता ८० र छात्रा विद्यार्थीहरूको ७५ प्रतिशत रहेको छ । तुलनात्मक रूपमा छात्रको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता बढी रहेपनि समग्रमा छात्रछात्रा दुवै विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता राम्रो देखिन्छ ।
- छात्रहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको मध्यमान ४०.३५ रहेको छ र छात्राको ४९.३५ रहेको छ । तुलनात्मक रूपमा छात्राको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता बढी रहेपनि दुवैको प्राप्ताङ्कको अन्तर बढी नै रहेको छ ।
- सामुदायिक विद्यालयका उच्च र अतिउच्चस्तरको उखानटुक्का क्षमता भएका विद्यार्थीहरू ७५ प्रतिशत र संस्थागततर्फ ८० प्रतिशत रहेको छ । तुलनात्मक रूपमा सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता बढी रहेपनि दुवैको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता राम्रो देखिन्छ ।
- सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको मध्यमान ३९.७ रहेको र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको मध्यमान ४० रहेको छ । तुलनात्मक रूपमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता बढी रहे तापनि दुवै विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।
- सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का क्षमताको मानक विचलन ५.२० रहेकोमा संस्थागततर्फका विद्यार्थीहरूको ६.४२ रहेकाले सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको अन्तर कम रहेको छ ।

विषयसूची

	पृष्ठ
अध्याय एक : शोधपरिचय	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याथकन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ शोधकार्यको औचित्य र उपयोगिता	४
१.५ शोधकार्यको परिसीमा	४
१.६ शोधपत्रको रूपरेखा	५
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक प्रारूप	६
२.१ पूर्वकार्यको पुनरावलोकन	६
२.१.१ पुस्तक पुनरावलोकन	६
२.१.२ शोधकार्यको पुनरावलोकन	७
२.१.३ पूर्वकार्यको पुनरावलोकन महत्त्व	१३
२.२ सैद्धान्तिक प्रारूप	१३
२.२.१ उखानको परिचय	१३
२.२.२ नेपाली उखानका विशेषता	१६
२.३ टुक्काको परिचय	१८
२.३.१ टुक्काको संरचनागत तत्त्व	२०
२.४ उखान र टुक्कामा समानता	२२
२.५ उखान र टुक्कामा भिन्नता	२३
२.६ उखानटुक्का शिक्षणको सान्दर्भिकता	२५
अध्याय तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया	२६
३.१ जनसङ्ख्या	२६
३.२ प्रतिनिधि नमुना छनोट	२६
३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू	२७
३.३.१ प्राथमिक स्रोत	२७
३.३.२ द्वितीयक स्रोत	२७
३.४ विश्लेषण प्रक्रिया	२७

अध्याय चार : उखानटुक्काको सङ्कलन तथा वर्गीकरण	२९
अध्याय पाँच : समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४२
५.१ समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको अध्ययन	४२
५.१.१ प्रतिशतका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४२
५.१.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४५
५.२ निष्कर्ष	४६
अध्याय छ : विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४७
६.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४७
६.१.१ प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४७
६.१.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	४९
६.२ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	५०
६.२.१ प्रतिशतका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	५१
६.२.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	५२
६.३ प्रतिशतका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	५४
६.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	५७
अध्याय सात : लैङ्गिकताका आधारमा उक्त विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	५८
७.१ छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	५८
७.१.१ प्रतिशतका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको अध्ययन	५८
७.१.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	६०
७.२ छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	६१
७.२.१ प्रतिशतका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको अध्ययन	६१
७.२.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	६३

७.३	प्रतिशतका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	६५
७.४	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	६७
	अध्याय आठ : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता	६८
८.१	सारांश	६८
८.२	निष्कर्ष	७०
८.३	उपयोगिता	७१
	८.३.१ नीतिगत तह	७१
	८.३.२ प्रयोगगत तह	७२
	सन्दर्भसूची	७३
	परिशिष्ट १ : छनोटमा परेका विद्यालयहरूको नामावली	
	परिशिष्ट २ : छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूको नामावली र प्राप्ताङ्क	

तालिकासूची

		पृष्ठ
तालिका १	समग्र विद्यार्थीको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	४३
तालिका २	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको स्थिति	४५
तालिका ३	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	४७
तालिका ४	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	४९
तालिका ५	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५१
तालिका ६	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५३
तालिका ७	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५५
तालिका ८	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	५७
तालिका ९	छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५८
तालिका १०	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६०
तालिका ११	छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६२
तालिका १२	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६३
तालिका १३	छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६५
तालिका १४	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तुलना	६७

चित्रसूची

		पृष्ठ
चित्र १	समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	४३
चित्र २	समग्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको वृत्तचित्र	४४
चित्र ३	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	४८
चित्र ४	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५०
चित्र ५	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५२
चित्र ६	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	५४
चित्र ७	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५६
चित्र ८	छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	५९
चित्र ९	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६१
चित्र १०	छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६२
चित्र ११	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमता	६४
चित्र १२	छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको उखानटुक्का प्रयोग क्षमताको तथ्याङ्क	६६